

5. Zin en onzin over roofvogels

Ees Aartse

Als schooljongen raakte ik hevig geëmotioneerd toen ik een intens droevig verhaal las over een grote adelaar die een baby, die door de moeder op een deken voor het huis in de alpenwei was gelegd, in zijn grote klauwen meenam. Er stond een tekening bij - een beetje ouderwets vond ik, want het boek was toen kennelijk al oud - waarop een vertwijfelde moeder haar handen uitstrekt naar de adelaar. Dit verhaal, dat een grote indruk op me heeft gemaakt, was natuurlijk niet bevorderlijk om roofvogels 'lieve' vogels te vinden. Ik heb lange tijd een hekel gehad aan roofvogels. Later besef je eigenlijk hoe stom die moeder is geweest. De adelaar (zal in dit geval wel een Steenarend zijn geweest) kende het verschil niet tussen een spartelende baby, een jonge steenbok of gems. Het was gewoon prooi voor hem.

Is het meenemen van baby's door grote roofvogels een incident? Nee, het kwam meer voor.

Uit het Berner Oberland (Zwitserland) stamt het volgende bericht. Op 12 juli 1763 lag de 3-jarige Anni, toen haar ouders aan het hooien waren, in de wei te slapen. Toen de ouders wilden gaan eten, bleek Anni weg te zijn. Radeloos gingen zij op zoek naar hun dochtertje. Van een wandelaar hoorden ze dat hij aan de andere kant van de berg een kind had horen huilen. Ze gingen op onderzoek en verrasten een adelaar die net zou beginnen om Anni op te peuzelen. Anni werd op tijd gered en gezien de afstand van de weide tot de vindplaats had Anni die weg nooit kunnen lopen. De Steenarend moet het kind wel hebben meegenomen in zijn klauwen.

Bij dit verhaal kan men veel vraagtekens zetten. Waarom huilde Anni niet toen ze werd meegenomen door de adelaar? Was ze zo vast in slaap? Een kind van 3 jaar weegt ongeveer 15 kilo. Het is de vraag of een steenarend een dergelijk gewicht kan tillen.

Ook uit Schotland is een dergelijk verhaal bekend. In de zomer van 1790, tijdens het maaien van graan hadden de ouders hun baby te slapen gelegd aan de rand van het graanveld. Opeens een geruis van vleugels en tot hun ontzetting zagen ze een adelaar (waarschijnlijk ging het hier ook om een Steenarend) naar beneden suizen en hun baby meenemen. De vertwijfelde ouders zagen de vogel naar een klein eilandje vliegen waar zich de horst bevond. Ze leenden een boot en voeren naar het eiland toe. Aangezien de horst moeilijk te bereiken was, liet de vader zich van bovenaf aan een touw in de horst zakken. De huilende baby mankeerde niets.

We zijn beland bij de zin en onzin over roofvogels, de magische krachten die deze vogels zijn toebedacht en de fabels die de ronde doen.

Veel soortenkennis over roofvogels had men vroe-

ger niet. Gemakshalve worden de roofvogels in twee groepen ingedeeld:

-Grote roofvogels (arenden of adelaars met Steenarend, Zeearend en Visarend).

-Kleine roofvogels (valken, haviken, maar ook buizerden, kiekendieven e.d.).

Grote roofvogels

Adelaar

De adelaar behoorde tot de heilige vogels. Menig koning, graaf of hertog had op zijn schild of in zijn wapen een adelaar afgebeeld.

Ook in de bijbel wordt meermalen verwezen naar de adelaar en in de Edda, het boek over de Oud-Germaanse mythologie, worden aan de adelaar vele magische krachten toegeschreven.

Hieruit blijkt wel dat de adelaar door de eeuwen heen een belangrijke plaats heeft ingenomen in het leven van de mensen. Vele magische toepassingen en gebruiken zijn uit die tijd bekend.

-Als je de uitwerpselen van een adelaar op je hoed kreeg, verscherpte dat je blik (Tirol), maar betekende ergens anders voor de jager weer een gevaar.

-Wie adelaarsvlees at, kon in de toekomst kijken (Wales).

-In de oudheid beschermde de rechtervleugel van een adelaar het huis tegen blikseminslag en de gewassen tegen hagel.

-Als je een adelaarstong op je borst droeg, gaf dat lucht bij het bergbeklimmen, maar gaf je elders in Europa juist weer bovennatuurlijke krachten.

-De klauwen van een adelaar hadden bijzondere magische krachten; tot in de toekomst kunnen kijken, maar ook een bescherming tegen blikseminslag en brand.

-Er zijn ook medicijnen waarin onderdelen van de adelaar zijn verwerkt. Deze medicijnen werden gebruikt tegen vallende ziekte, krankzinnigheid, gal-aanvallen, maar werkten uiteraard ook potentieverhogend.

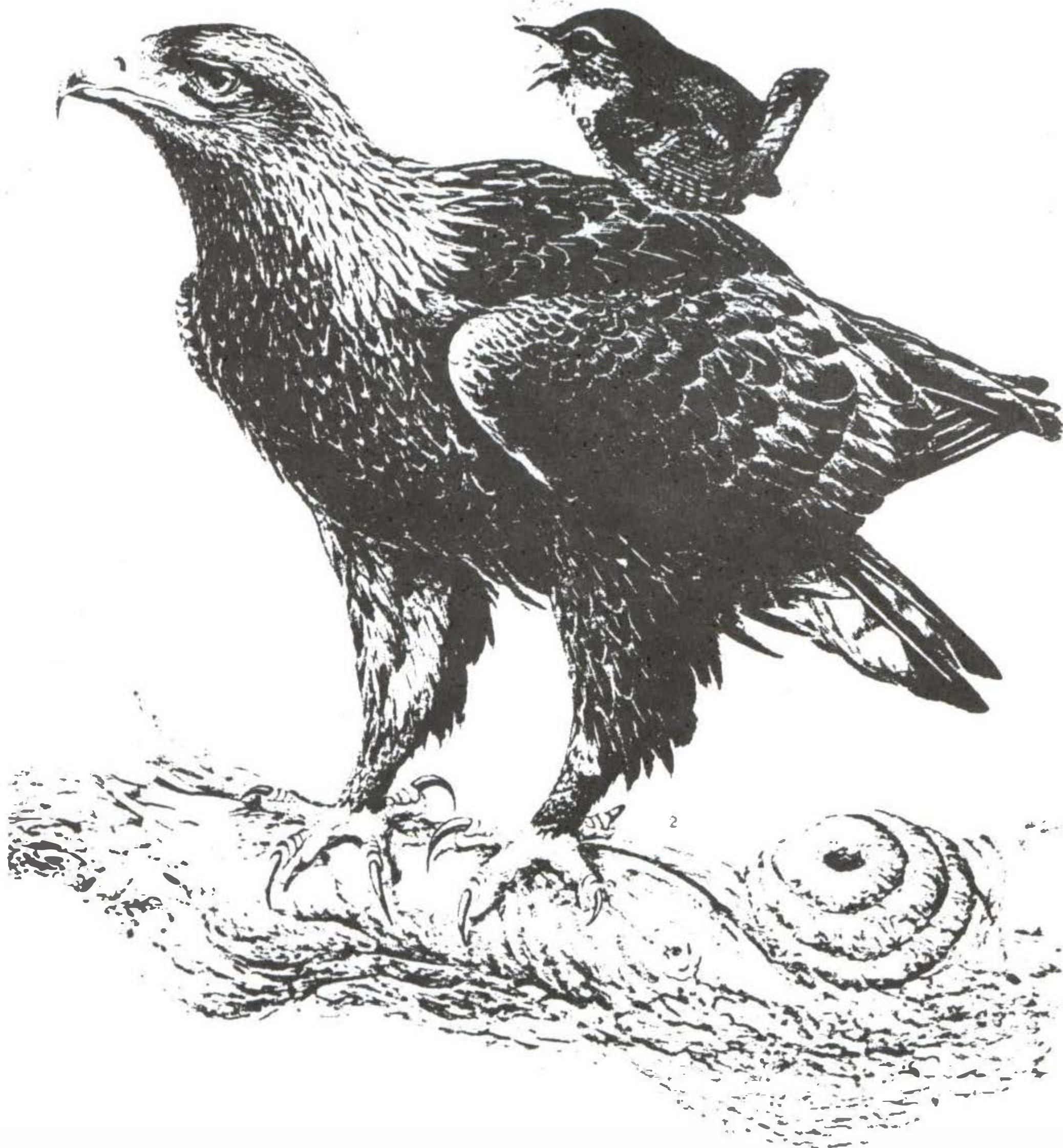
Vooraf bij dit laatste is er niets nieuws onder de zon. Ook tegenwoordig worden nog steeds horens van neushoorns en onderdelen van tijgers verwerkt in potentieverhogende middelen.

Het mannetje van de adelaar legt wel eens een kei in het nest om het vrouwtje te stimuleren tot het leggen van eieren. Zo'n steen heeft grote magische krachten en wordt tegen alles gebruikt. De zogenaamde klappersteen, ook wel adelaarssteen of arendsei genoemd, had wel een hele bijzondere kracht. Zo'n steen beschermde zwangere vrouwen tegen allerlei ziekten en gaf een gemakkelijke bevalling. De steen met de losse kern doet wat denken aan een zwangere vrouw met in zich het kind. Deze neststenen zijn niet alleen goed voor mensen, maar zorgen er ook voor dat koeien en paar-

den geen problemen krijgen met het werpen van kalveren en veulens.

De adelaar voelt zich door al die magie, zijn kracht en over de verhalen die de ronde doen een beetje over het paard getild.

De leeuw is de koning der dieren, maar de vogels wilden zelf een koning hebben. De wijze uil werd geraadpleegd en die stelde voor een groot vliegfeest te houden en de vogel die het hoogst kon vliegen, zou de koning zijn. De adelaar vond dat eigenlijk maar onzin, want wie zou hem kunnen of durven verslaan. Maar goed, hij legde zich bij het voorstel neer.

Het was een leven als een oordeel toen op een mooie dag alle vogels tegelijk voor de wedstrijd opvlogen. De pinguïns vielen al snel af, gevolgd door de struisvogels en de kippen. Steeds meer vogels staakten de strijd en keerden terug naar aarde.

De Winterkoning was een handig duveltje en had zich verstopt tussen de veren van de adelaar. Die paar gram Winterkoning voelde de adelaar niet. De adelaar vloog steeds hoger en hoger en hij raakte vermoeid. Toen de zwaluwen het lieten afweten en er geen vogel meer in de lucht was, wist de adelaar dat hij de koning van de vogels was.

Langzaam liet hij zich naar beneden glijden. Maar toen verliet de Winterkoning de veilige bescherming van de veren en vloog jubelend omhoog. Ik ben de koning... ik ben de koning. De adelaar wist niet wat hem overkwam. Had hij het vogeltje over het hoofd gezien? Hij was zo moe dat hij de Winterkoning niet meer kon inhalen.

Beneden op de grond besepte de adelaar dat hij gebruikt was als taxi en toen de Winterkoning beneden was, gaf hij het vogeltje met zijn machtige vleugel een grote mep zodat hij tussen de struiken

verdaagde.

De Winterkoning was dermate geschrokken, dat hij de struiken niet meer durfde te verlaten en heden ten dage zit hij daar nog. Als er geen adelaar in de buurt is komt hij naar boven en zingt bovenop de struik dat hij de koning is.

Opmerkelijke citaten over de adelaar

-De adelaar verloor nooit zoveel tijd als toen hij erin toestemde van de kraai te leren. William Blake

-U zag een adelaar stijgen

In prachtige morgenstralen,

Maar needriger dan een worm

Zag ik hem eindelijk dalen.

Spaanse Colpa, vert. Hendrik de Vries

-De oorlogsvogel is niet de adelaar, maar de ooi-evaar. Charles Francis Potter

-De ouderdom van een adelaar is beter dan de jeugd van een mus. Grieks spreekwoord

-De gehele lucht staat voor de adelaar open en de gehele aarde is het vaderland voor een wakker man. Euripides

Visarend

Over de Visarend is weinig bekend. Het zien van een Visarend werd in de oudheid door de vissers als een gunstig teken gezien en zij konden dan rekenen op een grote visvangst.

Kleine roofvogels

Buizerd

Bij de oude Germanen was het zien van een vliegende Buizerd een gunstig teken, terwijl dat in Frankrijk juist onheil betekende.

In Duitsland werden begin deze eeuw nog Buizerden aan schuurdeuren genageld om huis en goed te beschermen tegen kwade geesten, blikseminslag en brand.

Rode Wouw

Voor de Rode Wouw geldt hetzelfde als voor de Buizerd.

In Frankrijk brengt een Rode Wouw regen, maar in Italië juist weer mooi weer.

Valken en haviken

De valk, vooral de Slechtvalk, is bekend van de valkenjacht. Door de adel werden vroeger forse bedragen voor een goede valk neergeteld. Men ging zelfs zover dat er oorlogen om een valk werden uitgevochten om maar in het bezit te komen van een uitzonderlijke goede jachtvogel.

Wie kent niet de Torenavalk die biddend in de lucht staat en met zijn kopje de grond beneden hem afzoekt?

Willem Hussum heeft dit verwoord in een gedicht, maar wel een gedicht van een bijzondere kracht. Er staat geen woord teveel in en tekent de Torenavalk in die paar woorden precies uit.

*Een valk staat in gebed
boven het maaiveld
De prooi verhoort het*

Gedichten over roofvogels zijn niet zo algemeen. Komt dit toch een beetje door de weerstand die men heeft tegen roofvogels? Ivo de Wijs heeft een taalgrapje bedacht over havikslaan.

*Nederland in vroeger dagen
Was beschavingsloos en wreed
Jong en oud schepte behagen
In het ergste dierenleed
Onze bruisende folklore
Toont een diep gebrek aan smaak
Vroeger deed men plompverloren
Aan het vuigste volksvermaak
Gansrijden, Katknuppelen, Palingtrekken en zo voort..
Er werden tussen zuid en noord
de rauwste spelletjes gedaan
Vaak ook vergaapte men zich aan...
Havikslaan
(Voor mijn informatie graaf ik in een grijs folkloreboek:)
"Men cnoopt den gevanghen havick
In een dunnen worteldoek
Neemt dan stocken ende struycken
Ende ranselt met jolijt..."
Godzijdank zijn die gebruiken
Nu voorgoed verleden tijd.
Ivo de Wijs eindigt dit gedicht (want hoe lees je het?) als volgt:*

*Laat de vreedzaamste gedachten
Door uw hart en hersens gaan
Als u weer eens staat te wachten
Bij een bord met 'Havikslaan'.*

Aristoteles, toch geen domme jongen, meende dat de Koekoek in de herfst veranderde in een Sperwer om zo de winter door te komen. Een gedaanteverwisseling was acceptabeler dan een vliegreis naar zuidelijke landen. Op zich niet zo'n vreemde gedachte, want gedaanteverwisselingen komen vaak voor in het dierenrijk; rups in vlinder, kikker-visje in kikker enz.

Over kiekendieven zijn helaas geen verhalen bekend. Maar ook voor kiekendieven zullen dezelfde verhalen wel gelden als voor de andere roofvogels.

Literatuur

Gattiker E. & Gattiker L. 1989. Die Vögel im Volksglaube. Wiesbaden.

Ingersoll E. 1923. Birds in Legends, Fabel and Folklore. London.

Schrijner J. 1977. Nederlandsche Volkskunde. Arnhem.

Sloet L.A.J.W. Baron. 1988. De dieren in het Germaansche volksgeloof en volksgebruik. 's-Gravenhage.

de Wijs I. 1989. Vroege vogels, vlinders. Amsterdam.